

TABLICE

- literatura polska ●
- wiedza o literaturze ○
- wiedza o języku ●
- historia ○
- język angielski ○
- język niemiecki ○

Autorzy:

Zespół redakcyjny Wydawnictwa GREG

oraz

Justyna Piekarczyk, Piotr Czerwiński (historia)

Jacek Paciorek, Małgorzata Dagmara Wyrwińska (j. angielski)

Agnieszka Jaszcuk (j. niemiecki)

Sylwia Wójtowicz (j. polski)

Nadzór merytoryczny:

Beata Warecka, Agnieszka Sabak, Anna Grzesik,

Agnieszka Czarnecka, Małgorzata Dagmara Wyrwińska, Elżbieta Krawczyk

Korekta:

Agnieszka Sabak, Patrycja Jabłońska, Agnieszka Woźny, Maria Zagnińska

ISBN 978-83-7517-267-6

© Copyright by Wydawnictwo „GREG”

Kraków

31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B

tel. (12) 680-15-50

www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana
lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa „GREG”.

Dotyczy to także przenoszenia danych do systemów komputerowych,
wykonywania fotokopii i mikrofilmów.

Skład i łamanie: BROS

Opracowanie graficzne: BROS

Projekt okładki: Joanna Wypiór

TABLICE

- literatura polska ○
- wiedza o literaturze ○
- wiedza o języku ○
- historia ○
- język angielski ○
- język niemiecki ○

OD WYDAWCY

Tablice Wydawnictwa GREG to jedyna pozycja na rynku, która zawiera tak kompleksowy zestaw wiadomości z zakresu nauk humanistycznych.

Tablice te zostały przygotowane z myślą przede wszystkim o tych, którzy szukają kompendium wiedzy potrzebnej w szkole, bez konieczności odnajdywania informacji w kilku różnych książkach. Dlatego zebraliśmy w jednej publikacji wiadomości z języka polskiego, wiedzy o literaturze i języku, historii oraz języków obcych – angielskiego i niemieckiego.

Dzięki tabelom i zestawieniom informacje są podane w przystępny i jasny sposób, bez zbędnych opisów. Materiał zebrany w książce odpowiada najnowszym programom nauczania, jest sprawdzony merytorycznie przez najlepszych nauczycieli. Książka doskonale nadaje się do nauki oraz do szybkich powtórek przed klasówką czy odpowiedzią, zarówno w szkole podstawowej, jak i w liceum.

Z *Tablicami* Wydawnictwa GREG przedmioty humanistyczne nie będą już stanowiły problemu.

Wydawnictwo GREG

SPIS TREŚCI

JĘZYK POLSKI

HISTORIA LITERATURY

Chronologia i periodyzacja	15
Epoki literackie – synteza	33
Twórcy literatury i ich dzieła	37
Prądy filozoficzne	47
Światopogląd, ideologia	56
Przewodnie hasła i postulaty programowe epok	61
Prądy literackie w literaturze XIX i XX w.	65
Bohater literacki – typy	72
Wzorce osobowe, sylwetka człowieka epoki	74
Rodzaje i gatunki literackie	76

CHARAKTERYSTYCZNE CECHY EPOK

Antyk

Klasyfikacja mitów	90
Biblia i mitologia – podobieństwa i różnice	90
Wybrane związki frazeologiczne rodem z mitologii	91
Wybrane związki frazeologiczne rodem z Biblii	92

Średniowiecze

Zabytki języka polskiego	92
--------------------------------	----

Renesans

Kryzys światopoglądowy w <i>Trenach</i> Kochanowskiego	95
Cechy tragedii antycznej i dramatu renesansowego w <i>Odprawie posłów greckich</i> J. Kochanowskiego	97
Tradycje antyczne w <i>Pieśniach</i> i <i>Fraszkach</i> J. Kochanowskiego	97
Motywy renesansowe w <i>Pieśniach</i> i <i>Fraszkach</i> J. Kochanowskiego	98

Barok

Środki artystyczne typowe dla poezji barokowej	99
--	----

Oświecenie

Instytucje polskiego Oświecenia	100
---------------------------------------	-----

Romantyzm

Ewolucja bohatera Mickiewiczowskiego	103
--	-----

Pozytywizm

Rozwój techniki – Pozytywizm: „wiek pary i elektryczności”	103
Przyczyny zmian światopoglądowych, obyczajowych i społecznych w epoce Pozytywizmu	104
Rozwój czasopiśmiennictwa	105
Literatura tendencyjna, utylitaryzm w literaturze	107

Modernizm

Cyganeria artystyczna	110
<i>Wesele</i> – symbolika postaci i przedmiotów	112
Kabarety	114

Dwudziestolecie międzywojenne

Ugrupowania poetyckie w Europie	115
Ugrupowania poetyckie w Polsce	119
Ugrupowania artystyczne w Europie i w Polsce – zestawienie chronologiczne ..	121
Czasopiśmiennictwo	121
Kabarety	122

Literatura współczesna

Pokolenia literackie	123
Wydarzenia polityczne i ich wpływ na literaturę	124
Ważne dzieła wydane na emigracji	130
Polskie instytucje kulturalne na obczyźnie	130
Kabarety	131

ANEKS

Laureaci literackiej Nagrody Nobla	133
Laureaci Nagrody Nike	135

WIEDZA O LITERATURZE

Gatunki literackie	139
Typy liryki	143
Najważniejsze systemy wersyfikacji polskiej	145
Najczęstsze układy rymów	146
Rodzaje środków artystycznych	147
Gatunki publicystyczne	151
Gatunki literatury faktu	154

WIEDZA O JĘZYKU

Język jako system znaków	156
Jednostki wypowiedzi	156
Powstawanie głosu – narządy mowy	157
Klasyfikacja samogłosek – trójkąt samogłoskowy	157
Klasyfikacja spółgłosek	158
Akcent wyrazowy	158
Wyrazy bez własnego akcentu	159
Wyrazy podzielne i niepodzielne słowotwórczo	159
Podstawa słowotwórcza i formant	159
Kategorie znaczeniowe rzeczowników odrzeczownikowych	159
Kategorie znaczeniowe rzeczowników odczasownikowych	160
Kategorie znaczeniowe rzeczowników odprzymiotnikowych	160
Wyrazy złożone	161
Skrótowce	161
Relacje znaczeniowe między wyrazami	162
Wyrazy wartościujące i nacechowane znaczeniowo	162

Kategorie zapożyczeń	163
Wpływ języków obcych na język polski, rodowód zapożyczeń	163
Podział frazeologizmów	164
Źródła frazeologizmów	164
Części mowy	167
Kategorie gramatyczne – odmiana części mowy	168
Rzeczowniki – podział	168
Odmiana przez przypadki	169
Kategorie znaczeniowe rzeczowników rodzaju męskiego a właściwości odmiany	169
Postacie czasownika	170
Kategoria rodzaju czasownika	170
Imiesłowy	170
Kategoria rodzaju przymiotnika	170
Stopniowanie przymiotnika	171
Podział liczebników	171
Odmiana liczebników	171
Zaimki rzeczowne – podział	173
Zaimki przymiotne – podział	174
Zaimki liczebne – podział	174
Zaimki przysłowne – podział	174
Pisownia spójników	175
Rodzaje zdań	175
Orzeczenie	175
Określenia do orzeczenia	176
Podmiot	176
Określenia do podmiotu – przydawka	176
Funkcja poszczególnych części mowy w zdaniu	177
Związki wyrazów w zdaniu	178
Wyrazy poza związkami	178

ORTOGRAFIA

Pisownia „rz”	179
Pisownia „ż”	179
Pisownia „u”	179
Pisownia „ó”	180
Pisownia „ch”	180
Pisownia „h”	180
Pisownia cząstek ą, ę, om, on, em, en	181
Pisownia wielką i małą literą	183
Pisownia tytułów	185
Pisownia „nie” z różnymi częściami mowy	186
Pisownia przyimków i wyrażen przyimkowych	187
Pisownia „i”, „j” wewnątrz i na końcu wyrazu	188
Pisownia partykuł	188
Pisownia końcówek rzeczowników rodzaju żeńskiego miękkotematowych (-ji, -ii, -i)	189
Pisownia zakończeń przymiotników -ski, -wski, -dzki, -cki	190
Pisownia zakończeń rzeczowników -dztwo, -ctwo, -stwo, -zca, -źca, -śba, -źba, -zka	190
Pisownia przedrostków z-, s-, ś-, roz-, bez-	191

Pisownia przymiotników z pauzą i bez pauzy	192
Pisownia skrótów z kropką i bez kropki	192
Inne zasady pisowni skrótów	193
Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu	193

HISTORIA

HISTORIA POWSZECHNA

Prehistoria

Najdawniejsze dzieje człowieka	197
Epoki w dziejach ludzkości	198
Najważniejsze daty	200

Starożytność

Cywilizacje starożytnego Wschodu

Osiągnięcia cywilizacji starożytnego Wschodu	201
Religie społeczeństw starożytnego Wschodu	202
Rodzaje mitów	202
Geneza i zasady religii monoteistycznych	203

Starożytna Grecja

Ustroje polityczne	205
Kształtowanie się demokracji ateńskiej	206
Najważniejsze daty z dziejów Grecji	207

Starożytny Rzym

Instytucje republiki rzymskiej	208
Społeczeństwo rzymskie	209
Najważniejsze daty z dziejów Rzymu	210

Średniowiecze

Wędrowki ludów	211
Wyprawy krzyżowe (krucjaty)	213
Kręgi cywilizacji pozaeuropejskich i dorobek cywilizacyjny ludów Ameryki przedkolumbijskiej	215
Najważniejsze daty Średniowiecza	216

Czasy nowożytne (XVI–XIX w.)

Wielkie odkrycia geograficzne (XV–XIX w.)	218
Zasady wyznań chrześcijańskich i podziały wyznaniowe w Europie	220
Wielka Rewolucja Francuska	223
Wiosna Ludów w Europie	224
Typy ustrojów politycznych	227
Ideologie polityczne, społeczne i gospodarcze typowe dla Europy w XIX w. i ich wpływ na Europejczyków	230
Pojęcia charakterystyczne dla ustrojów politycznych w XIX w.	232
Kolonializm	233

Historia najnowsza

I wojna światowa (1914–1918) – przebieg	236
---	-----

System wersalski	237
II wojna światowa (1939–1945)	240
Konferencje Wielkiej Trójki	241
Zasady funkcjonowania państw demokratycznych w XX w.	242
Charakterystyka systemów ustrojowych XX w.	242
Instytucje Unii Europejskiej	243
Jesień Ludów (Narodów)	245

HISTORIA POLSKI

Średniowiecze

Ustawa sukcesyjna Bolesława Krzywoustego (1138)	250
Początki społeczeństwa stanowego w Polsce	250
Proces jednoczenia państwa polskiego po rozbiegu dzielnicowym	251
Unie polsko-litewskie	252
Stosunki polsko-krzyżackie	254
Rozwój przywilejów szlacheckich	257

Historia nowożytna

Rodzaje sejmików ziemskich w Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)	259
Wojny polsko-szwedzkie w XVII w.	259
Wojny z Turcją w XVII w.	261
Wojny z Moskwą w XVII w.	261
Wojny z Kozakami w XVII w.	262
Próby reformowania Rzeczypospolitej w XVII i XVIII w.	263
Schemat ustroju Rzeczypospolitej w latach 1791–1792	265
Rozbiory	265
Obozy polityczne Wielkiej Emigracji	266
Powstania narodowe (XVIII i XIX w.)	268

Historia najnowsza

Sprawa polska na arenie międzynarodowej w czasie I wojny światowej	271
Powstanie pierwszych ośrodków władzy na ziemiach polskich	273
Kształtowanie granic II Rzeczypospolitej	274
Główne ugrupowania polityczne Polski międzywojennej	277
Mniejszości narodowe II RP	279

ANEKS

Państwa członkowskie Unii Europejskiej	281
Państwa Paktu Północnoatlantyckiego NATO	282
Sekretarze generalni Paktu Północnoatlantyckiego NATO	283
Prezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	283
Prezydenci PRL – RP	285
Premierzy III RP	285
Ministrowie spraw zagranicznych III RP od 1989 roku	285
Encykliki Jana Pawła II	286

JĘZYK ANGIELSKI

GRAMATYKA

Rzeczownik – rodzaj	292
Rzeczownik – forma dzierżawcza	292
Rzeczownik – liczba mnoga	293
Słowotwórstwo	296
Wielka i mała litera	296
Przedimki	297
Zaimki osobowe	299
Zaimki wskazujące	300
Zaimki pytające	301
Zaimki nieokreślone	301
Zaimki ilościowe	302
Zaimki rozdzielcze	302
Przymiotniki i przysłówki	303
Czasowniki	307
Czasowniki złożone	309
Czasowniki nieregularne	311
Czasy – budowa	315
Czasy – zastosowanie	317
Czasowniki modalne	321
Okres warunkowy	325
Zastosowanie bezokoliczników i konstrukcji gerundialnych	328
Strona bierna	331
Mowa zależna	333
Przymyki	336
Spójniki	338
Liczebniki	339

PODSTAWOWE SŁOWNICTWO

Człowiek	341
Dom	344
Szkoła	346
Praca	347
Życie rodzinne i towarzyskie	349
Żywnienie	352
Zakupy i usługi	354
Podróżowanie i turystyka	358
Kultura	362
Sport	364
Zdrowie	366
Nauka, technika	369
Przyroda	370
Państwo i społeczeństwo	374
Nazwy geograficzne oraz utworzone od nich przymiotniki i nazwy mieszkańców ..	378
Podstawowe zwroty	383

False friends	385
Język angielski w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych	386

JĘZYK NIEMIECKI

GRAMATYKA

Rzeczownik – rodzajnik określony i nieokreślony	391
Odmiana rzeczownika przez przypadki	391
Przeczenie przed rzeczownikiem: <i>kein, keine, kein/nicht</i>	393
Tworzenie rzeczowników	394
Rekcja rzeczownika	396
Przykłady homonimów	397
Formy czasowe – zastosowanie i konstrukcja	398
Czasowniki posiłkowe	399
Odmiana czasownika w czasie teraźniejszym	399
Tworzenie formy Präteritum	400
Tworzenie formy Partizip II	401
Czasowniki modalne	402
Czasowniki zwrotne	404
Czasowniki złożone rozdzielnie i nierozdzielnie	404
Czasownik <i>lassen</i>	405
Bezokolicznik z <i>zu</i> i bez <i>zu</i>	406
Imiesłów czasownika – Partizip I, Partizip II	407
Strona bierna – Passiv	407
Tryb rozkazujący – Imperativ	410
Tryb przypuszczający – Konjunktiv	410
Konjunktiv I	411
Konjunktiv II Präteritum	411
Konjunktiv II Plusquamperfekt	412
Tryb warunkowy – Konditional I	413
Mowa zależna – Indirekte Rede	414
Rekcja czasownika	416
Przymiotnik	417
Zaimek	421
Przysłówek	427
Przyimek	429
Liczebnik	431
Składnia	432
Formy podstawowe wybranych czasowników	439

PODSTAWOWE SŁOWNICTWO

Człowiek	441
Dom	444
Szkoła	447

Praca	451
Życie rodzinne i towarzyskie	453
Żywnienie	457
Zakupy i usługi	460
Podróżowanie i turystyka	463
Kultura	466
Sport	468
Zdrowie	471
Nauka i technika	474
Świat przyrody	476
Państwo i społeczeństwo	480
Kraje niemieckojęzyczne – podział administracyjny	485
Nazwy geograficzne oraz utworzone od nich przymiotniki i nazwy mieszkańców ..	486

HISTORIA LITERATURY

CHRONOLOGIA I PERIODYZACJA

ANTYK

Etapy	Osiągnięcia, wydarzenia
przełom IX i VIII w. p.n.e.	Dominacja epiki , powstają fundamentalne dla kultury świata eposy Homera <i>Iliada</i> i <i>Odyseja</i> .
VII i VI w. p.n.e.	Dominacja liryki , tworzą wybitni poeci starożytności: Tyrtajos (<i>Rzecz to piękna</i>), Safona, Anakreont, Pindar, Symonides (<i>Epigramat ku czci Spartan poległych pod Termopilami</i>); początek monumentalnej zabudowy Akropolu.
V w. p.n.e.	Dominuje dramat , powstają wielkie tragedie Ajschylosa (<i>Prometeusz skowany</i>), Sofoklesa (<i>Antygona</i>), Eurypidesa, tworzą komediopisarze, np. Arystofanes (<i>Ptaki</i>). W 2 poł. V w. powstały Panteon (świątynia Ateny na Akropolu), Propyleje.
koniec V i IV w. p.n.e.	Dominuje filozofia , działają: Sokrates, Platon, Arystoteles, rozkwita kultura antycznej Grecji, w Atenach rządzi Perykles, panuje demokracja ateńska (pierwsza w dziejach Europy), powstaje posąg Ateny Partenos na Akropolu, dłuta Fidiasza (doradcy Peryklesa i kierownika pracowni rzeźby na Akropolu), twórcy Zeusa Olimpijskiego – jednego z siedmiu cudów świata.
przełom IV i III w. p.n.e.	Dominuje epigramat , tworzą Kallimach z Cyreny, Teokryt.
III w. p.n.e.	Okres wielkich szkół filozoficznych : stoików (Zenon z Kition), epikurejczyków (Epikur z Samos), hedonistów (Arystyp z Cyreny), cyników i sceptyków.
I w. p.n.e. – II w. n.e.	Rozkwit literatury rzymskiej, tworzą: Wergiliusz (<i>Eneida</i>), Horacy (ody), Owidiusz (<i>Metamorfozy</i>), rzymscy filozofowie stoicy: Seneka, Marek Aureliusz.
III i IV w.	Początki kultury chrześcijańskiej, której ośrodkiem stał się Rzym, zmierzch Antyku, pojawiają się pierwsze zwiastuny Średniowiecza. 395 r. – podział na Cesarstwo Zachodniorzymskie i Wschodniorzymskie (bizantyjskie).
476 r. data przyjmowana jako koniec Antyku	Germańskie wojska Odoakera zdobywają Rzym, następuje kres Cesarstwa Zachodniorzymskiego.
czas trwania:	Epoka trwała ok. 1300 lat, czyli trzynaście wieków (różnie w poszczególnych krajach).

ŚREDNIOWIECZE

Etap	Europa	Polska
początek	476 r. n.e. (data umowna) – upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego.	2. poł. X w. – 966 r. przyjęcie chrześcijaństwa, Polska pojawiła się na mapie Europy i wkroczyła w krąg cywilizacji zachodnio-europejskiej.
wczesne Średniowiecze	V–X w. – gwałtowne wstrząsy polityczne, zniszczenie kultury starożytnej związane z najazdami Franków, Wizygotów, Wandalów, Longobardów. VIII, IX w. – „renesans karoliński” – w państwie Karola Wielkiego nastąpiło odrodzenie tradycji starożytnej i imponujący rozwój kultury. Doszło do zespolenia nurtu kultury starożytnej – „pogańskiej” – i chrześcijańskiej.	X, XI w. – Kościół stopniowo umacniał swą pozycję ekonomiczną i polityczną, powstawały biskupstwa i klasztory – bardzo ważne ośrodki kulturotwórcze, tworzone pierwsze szkoły katedralne.
rozkwit Średniowiecza	XI–XIII w. Polityka: panował system feudalny, ustaliła się mapa polityczna kontynentu, kluczową rolę odgrywało Święte Cesarstwo Rzymskie Narodu Niemieckiego, na tronie zasiadali władcy z dynastii Ottonów. Wzrastała rola papieństwa. Kultura: powrót do tradycji antycznej, próby powiązania jej z myślą chrześcijańską, rozwijała się literatura, filozofia, we Francji powstawała słynna poezja prowansalska (wzór świeckiej liryki europejskiej); powstały <i>Pieśń o Rolandzie</i> oraz <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i> ; powoli do literatury wkroczyły języki narodowe; tworzył Giotto, Marco Polo wyruszył w swoją wielką podróż. Nauka: założenie uniwersytetów w Bolonii (XII w.), Paryżu (Sorbona – XII w.), Cambridge, Padwie, Oxfordzie (XIII w.), Pradze (XIV w.); działali: św. Tomasz z Akwinu (1226–1274), św. Franciszek z Asyżu (1182–1226).	XII w. – nastąpił bujny rozwój szkolnictwa, powstawały biblioteki; słabo rozwijała się kultura dworska; powstała <i>Kronika Galla Anonima</i> . XIII w. – w architekturze zaczął dominować styl gotycki (od poł. XIII w.), w orzędunku kościelnym pojawił się język polski, w dalszym ciągu bujnie rozwijało się szkolnictwo, powoli zaczęła wkraczać do literatury polszczyzna. XIV w. – intensywny rozwój szkolnictwa wszystkich stopni, Polacy kształcili się na uniwersytetach europejskich, upowszechniły się nowe gatunki literackie, nastąpił rozkwit kultury dworskiej – dwór Jagiellonów. 1364 r. – założenie Akademii Krakowskiej. XV w. – rozkwit Akademii Krakowskiej, rozkwit kultury dworskiej, doszło do równowagi między piśmiennictwem w języku łacińskim i polskim. Wiek XV nazywany bywa „wiekiem Wita Stwosza”, Kraków stał się stolicą polityczną i kulturalną Polski.

WIEDZA O LITERATURZE

GATUNKI LITERACKIE

Gatunki epickie		
Nazwa gatunku	Cechy charakterystyczne	Przykłady
Bajka	Niewielki utwór literacki, wierszowany, alegoryczny (wady i zalety ludzi zostały w nim przedstawione najczęściej pod postacią zwierząt), zawiera pouczenie, czyli morał . Bajka może mieć formę krótką, zbliżoną do dowcipu (wtedy mówimy o bajce epigramatycznej) lub dłuższą (opowiadania) i taką bajkę określamy jako narracyjną.	Ignacy Krasicki: <i>Czapla, ryby i rak</i> – bajka narracyjna Bajki epigramatyczne: <i>Pan i pies</i> <i>Mądry i głupi</i> <i>Ptaszki w klatce</i> <i>Dezwotka</i>
Baśń	Utwór fantastyczny, w którym świat prawdopodobny łączy się ze światem fantastycznym. Postacie fantastyczne często ingerują w losy bohaterów prawdopodobnych (np. wróżka w los Kopciuszka). Bohaterowie posługują się magicznymi przedmiotami. W wielu baśniach pojawia się uosobienie; można powiedzieć, że jest to charakterystyczny „chwyt” baśniowy. Dobro zawsze zwycięża, zło zostaje ukarane. Baśnie to pierwsza nauka moralności, czyli umiejętności odróżniania dobra od zła.	<i>Kopciuszek</i> <i>Śpiąca królewna</i> <i>Królewna Śnieżka</i> <i>Kije – samobje</i> <i>Kot w butach</i> Uwaga: baśnie są utworami anonimowymi; pisarze zapisali tylko znane już wcześniej historie.
Epopeja/epos	Długi utwór epicki, z reguły pisany wierszem, przedstawiający dzieje legendarnych lub historycznych bohaterów na tle ważnego dla danej społeczności momentu dziejowego.	Homer: <i>Iliada</i> , <i>Odyseja</i> Adam Mickiewicz: <i>Pan Tadeusz</i>
Legenda	Oparta na motywach chrześcijańskich (ewangelicznych) opowieść pełna cudów i fantastycznych wydarzeń.	<i>Legenda o królu Arturze i rycerzach okrągłego stołu</i> ; <i>Legenda o świętym Aleksym</i> ; Kazimierz Przerwa-Tetmajer: <i>Na skalnym Podbału</i>
Mit	Opowieść o bogach, herosach, powstaniu świata i człowieka, wyjaśniająca zjawiska przyrody w sposób magiczny (np. zmiana pór roku zależy od pojawiania się na powierzchni ziemi Kory – Persefony). Mity próbują też odpowiedzieć na pytanie o rolę i znaczenie człowieka w świecie.	Wszystkie opowieści o powstaniu świata; <i>Dedał i Ikar</i> <i>Szyf</i> <i>Prometeusz</i> <i>Demeter i Kora</i> <i>Tezeusz</i> <i>Dwanaście prac Heraklesa</i>

Gatunki epickie		
Nazwa gatunku	Cechy charakterystyczne	Przykłady
Nowela	Utwór jednowątkowy (opowiadający losy jednego bohatera), krótki, o zwartej akcji i wyrazistej kompozycji, ale nierozstrzygający losów bohatera; akcja pozostaje „niedokończona”.	Henryk Sienkiewicz: <i>Lata- nik</i> Stefan Żeromski: <i>Siłaczka</i>
Opowiadanie	Utwór niewielkich rozmiarów, o swobodnej kompozycji, najczęściej jednowątkowy, o wyraźnym zakończeniu.	Jarosław Iwaszkiewicz: <i>Ikar</i> H. Sienkiewicz: <i>Z pamiętni- ka poznańskiego nauczyciela</i>
Podanie	Fantastyczna opowieść oparta na motywach ludowych, związana z określonym ściśle miejscem geograficznym.	<i>O smoku warszewskim</i> <i>O złotej kaczce</i> <i>O hejnale mariackim</i>
Powieść	Utwór długi, o swobodnej kompozycji i wielowątkowej fabule, zwykle pisany prozą, dopuszczający różnorodność tematów, motywów i wątków.	S. Żeromski: <i>Szybyłowe prace</i> J. R. R. Tolkien: <i>Hobbit...</i> Czesław Miłosz: <i>Dolina Issy</i> Henryk Sienkiewicz: <i>Krzyżacy</i>
Gatunki liryczne		
Nazwa	Charakterystyczne cechy	Przykłady
Elegia	Forma liryczna spokrewniona z trenem. Utwór niewielkich rozmiarów, przesycony nastrojem smutku i melancholii. Podmiot liryczny rozpamiętuje sprawy albo osobiste, albo o znaczeniu ogólnoludzkim (miłość, śmierć, przemijanie).	Krzysztof Kamil Baczyński: <i>Elegia o... [chłopcu polskim]</i>
Fraszka	Krótki, wierszowany utwór, najczęściej żartobliwy, oparty na dowcipnym pomysle; często zakończony puentą.	Jan Kochanowski: <i>Na lipę, Na nabożną, Na zdrowie, Na dom w Czarnolesie</i> Jan Twardowski: <i>Nie łabędzi spiew, Ratunek, Z bliska</i>
Hymn	Podniosła pieśń sławiąca bogów, bohaterów, wzniosłe idee, uznane wartości. Hymn ma charakter wyznania uczuć jednostki lub jednostki wypowiadającej się w imieniu zbiorowości. Często stosowaną figurą retoryczną jest apostrofa – bezpośrednio, uroczyste zwrócenie się do adresata. Hymn państwowy – pieśń patriotyczna, która wyraża poczucie wspólnoty narodowej, tradycji i jedności.	J. Kochanowski: <i>Czego chcesz od nas, Panie...</i> I. Krasicki: <i>Hymn do miłości ojczyzny</i> Juliusz Słowacki: <i>Hymn o zachodzie słońca</i> Józef Wybicki: <i>Mazurek Dąbrowskiego</i> – polski hymn narodowy (od 1926 roku)

ORTOGRAFIA

PISOWNIA „RZ”

Zasady	Przykłady
gdy w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana r : rz	<i>dworzec : dworca, karzę : karać, lekarz : lekarstwo, marzec : marcowy, pierze : pióro, wierzę : wiara</i>
po spółgłoskach: b, d, g, ch, j, k, p, t, w wyjątki: <i>kształt, pszczoła, pszenica, wszyscy</i>	<i>brzoza, drzewi, grzeczność, chrzest, obejrzeć, krzyk, przysmak, trzepak, dojrzały, wrzucić</i>
-arz, -erz ... w zakończeniach rzeczowników rodzaju męskiego (polskich i spolszczonych)	<i>kominiarz, pieśniarz, korytarz, rycerz, kołnierz, nietoperz</i>

PISOWNIA „Ż”

Zasady	Przykłady
gdy w wyrazach pokrewnych zachodzą wymiany: ż : z ż : s ż : h ż : g ż : dz ż : ź	<i>każę : kazać, porażka : porazić bliżej : blisko, mężczyzna : męski, niżej : nisko, w pobliżu : blisko, zwyciężać : zwycięstwo drużyna : druż tżę : tgać, spostrzeżenie : spostrzegać, wżąć : waga, wzdłuż : długi, mrużyć : mrugnięcie mosiężny : mosiądz wożę : woźnica</i>
w zakończeniach wyrazów, gdy „ż”, „że” są partykułami	<i>skądże, jakże, chodźże, chociaż, także</i>
-aż w zakończeniach rzeczowników zapożyczonych rodzaju męskiego	<i>bagaż, witraż, pejzaż, makijaż, reportaż, wojaż</i>

PISOWNIA „U”

Zasady	Przykłady
na początku wyrazu wyjątki: <i>ósmu, ów, ówczesny</i>	<i>ulica, ubiory, ustrój, układ, urok</i>
zawsze na końcu wyrazu	<i>chłopcu, psu, krzestu</i>
w zakończeniach rzeczowników i przymiotników -un, -unka, -unek, -ulec, -utki, -unia, -usia, -uszek, -usi, -uch	<i>opiekun, zwiastun, piastunka, opiekunka, rysunek, wizerunek, hamulec, krogulec, malutki, szczupłutki, babunia, córunia, wnusia, milusia, maluszek, Tadeuszek, malusi, milusi, staruch, pastuch</i>
w zakończeniach czasowników typu: malować, gotować, próbować w formach czasu teraźniejszego	<i>maluję, malujesz, maluje, malujemy, malujecie, malują</i>

PISOWNIA „Ó”

Zasady	Przykłady
gdy w wyrazach pokrewnych zachodzą wymiany: ó : o ó : e	<i>podróżnik : droga, powrót : powroty, wieczór : wieczory, zachód : zachody, wiózł : wozić, niósł : nosić, dwójka : dwoje, mój : moje</i> <i>piórnik : pierze, zbiórka : zbierać, ściółka : ścielić, siódemka : siedem, ziółko : ziele</i>
ó : a (w rdzeniach czasownikowych przy zamianie form jednokrotnych na wielokrotne)	<i>powtórzyć : powtarzać (powtórka), skrócić : skracać (skrót), zawrócić : zwracać (zawrót)</i>
w zakończeniach: -ów (nazwy miejscowości) -ów w dopełniaczu liczby mnogiej	<i>Kraków, Rzeszów, Piotrków, chłopów, kotów, snów, psów</i>
-ówka w zakończeniach rzeczowników rodzaju żeńskiego wyjątki: <i>skutwka, zasutwka</i>	<i>borówka, wywiadówka, klasówka, jarzeniówka, przybudówka, ciężarówka</i>
-ówna w nazwiskach córek w rzeczownikach rodzaju żeńskiego będących nazwami córek, utworzonych od zawodu lub stanowiska ojca	<i>Nowakówna, Królowna, Kowalikówna, Włodarczykówna</i> <i>aptekarzówna, generałówna, kupcówna</i>

PISOWNIA „CH”

Zasady	Przykłady
gdy w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana ch : sz	<i>ruch : ruszyć, mucha : muszka, ucho : uszy, koncha : konsze</i>
zawsze na końcu wyrazu wyjątek: <i>druh</i>	<i>duch (o duchach), proch (o prochach), dach (o dachach), krach (o krachach), piach (o piachach)</i>

PISOWNIA „H”

Zasady	Przykłady
gdy w wyrazach pokrewnych zachodzą wymiany: h : z h : ż h : g	<i>blahy : blazen</i> <i>wataha : watażka, druhna : drużyna</i> <i>wahhać się : wahga</i>

HISTORIA POWSZECHNA

PREHISTORIA

NAJDAWNIEJSZE DZIEJE CZŁOWIEKA

australopitek – małpa południowa	Najprawdopodobniej pierwsze istoty, u których wyróżniono już pewne cechy ludzkie, pojawiły się ok. 4 mln lat temu. Ich wzrost niewiele przekraczał 100 cm, a nogi, stopy, biodra i dłonie zbliżone były do ludzkich. Małpie były natomiast ich czaszki (o dużych szczękach), w których mieścił się mózg o objętości ok. 450–600 cm³, czyli niewiele większy niż u goryla. Poruszały się w pozycji wyprostowanej. Australopiteki zamieszkiwały sawanny, gdyż mogły tam łatwo znaleźć pożywienie. W czasie polowań i zajęć codziennych używały prymitywnych narzędzi (ostro zakończony kamień, kije). Żyły w grupach, gdyż w ten sposób łatwiej było im przetrwać w otaczającym świecie.
<i>homo habilis</i> – człowiek uzdolniony	W wyniku stopniowej ewolucji umiejętności przystosowania się do istniejących warunków dokonały się przemiany genetyczne, w wyniku których ok. 2 mln lat temu wyłonił się <i>homo habilis</i>. Uczeni szacują objętość jego mózgu na ok. 600–800 cm³. To on zapoczątkował celowe wytwarzanie narzędzi, tzw. czopów, wykonywanych z kamieni o owalnych kształtach, i najprawdopodobniej rozpoczął wędrówkę w kierunku Europy i Azji.
<i>homo erectus</i> – człowiek wyprostowany	Pojawił się ok. 1,5 mln lat temu i nazwano go też pitekantropem. Pojemność jego mózgu wynosiła ok. 800–1200 cm³, osiągał wzrost do ok. 170 cm. Umiał już wytwarzać narzędzia i broń z kamienia (słynne „topory” zwane pięściakami) i drewna, a także (od ok. 600 tys. lat temu) posługiwać się ogniem. Możliwe, że budował już pierwsze, prymitywne obiekty mieszkalne. Pitekantropy żyły w grupach, utrzymując się ze zbieractwa i myślistwa. W tym ostatnim dokonały już takiego postępu, że z powodzeniem mogły polować nawet na bardzo duże zwierzęta (słonie, nosorożce, lwy jaskiniowe).
<i>homo sapiens neandertalensis</i> – człowiek rozumny neandertalski	Pojawił się ok. 250 tys. lat temu. Miał przysadzistą budowę ciała, a objętość jego mózgu wynosiła ok. 1300–1700 cm³. Zamieszkiwał tereny od Europy Zachodniej aż po Chiny. Nosił odzież ze skór zwierzęcych i produkował znacznie lepsze narzędzia od swoich poprzedników (np. długie, drewniane oszczepy, których ostrza hartowano w ogniu). Możliwe, że posługiwał się już językiem mówionym. Najistotniejszym przełomem jest jednak to, że można już mówić o jego życiu duchowym. Dowodem na to są pochówki zmarłych, które świadczą o tym, że przywiązywano do tej ceremonii duże znaczenie. Zmarłych grzebano wraz z przedmiotami codziennego użytku, a znalezione szkielety otaczano kwiatami lub rogami zwierząt. Całkiem możliwe, że neandertalczyki dokonywali także obrzędów religijnych, dzięki którym mieli nadzieję zapanować nad przyrodą.

homo sapiens sapiens –
człowiek rozumny właściwy

Pojawił się ok. **40 tys. lat temu, a już 10 tys. lat później dotarł na kontynenty amerykańskie i do Australii**. Tak szybko rozprzestrzenienie się tego gatunku na odległych obszarach świadczy o jego dużej zdolności przystosowania się do otoczenia.

Bez wątplenia znacznie udoskonalono broń: oszczepy opatrywano kośćciami lub krzemiennymi ostrzami, wynaleziono łuk (ok. 30 tys. lat temu), miotacz oszczepów, harpun, bumerang. Skóry zwierząt wykorzystywano nie tylko jako okrycia, ale budowano z nich także namioty; z kości i rogu – narzędzia i ozdoby. Rozpoczęto eksploatację krzemienia. Powstały pracownie, w których wytwarzano narzędzia poprzez łączenie wielu różnych elementów i surowców. **Można także mówić o początkach sztuki** (ok. 26 tys. lat temu), czego dowodem są znalezione ozdoby, malowidła naskalne, rzeźby.

EPOKI W DZIEJACH LUDZKOŚCI

EPOKA KAMIEŃIA	paleolit (z gr. <i>paleos</i> – dawny, <i>lithos</i> – kamień) Starsza epoka kamienia rozpoczęła się ok. 3–5 mln lat p.n.e. Podstawowym surowcem do wyrobu narzędzi był wtedy kamień, choć stosowano także drewno, kości i róg. Początkowo używano tzw. narzędzi otaczakowych, tzn. obłych kamieni o grubo obróbjonej części roboczej. Ok. 1 mln lat p.n.e. zaczęto stosować pięściaki i topory pięściakowe – służyły np. do rozcinania skór upolowanej zwierzyny, a mniejsze jako harpuny do połowu ryb. Mniej więcej w tym samym okresie (1 mln–150 tys. lat p.n.e.) zaczęto wznosić pierwsze konstrukcje mieszkalne (głównie szalasy) i nauczono się posługiwać ogniem. Znaleźiska archeologiczne udowodniły, że chowano już wtedy zmarłych, co pozwala zakładać, że wierzono w życie pozagrobowe. Pomiędzy 150 a 40 tys. lat p.n.e. nastąpił bardzo duży postęp w obróbce narzędzi, co umożliwiło polowanie na duże zwierzęta. Stosowano wtedy oszczepy, nauczono się łączyć (rzemieniami) kilka kamieni, używano też dźwi i miotaczy oszczepów. Z końca tego okresu pochodzą malowidła naskalne w jaskiniach Lascaux i Altamira. Umiejętność obróbki kości, drewna czy kamienia była już doskonała – potrafiono wykonać przedmioty wielkości listka, a niektóre zdobiono specjalnym rylcem. Z kości wykonywano groty oszczepów i strzał. Kamienne figurki zwierząt z tego okresu mogą świadczyć o bliżej nieznanych rytualnych obrzędach związanych z myślistwem, magią, a figurki kobiece o kulcie nieznanej bogini płodności.
----------------	---

GRAMATYKA

W książce zastosowano uproszczony zapis fonetyczny, w przybliżeniu oddający wymowę, oraz zapis symbolami międzynarodowego alfabetu fonetycznego (IPA).

WSKAZÓWKI DOTYCZĄCE WYMOWY WYRAZÓW ANGIELSKICH		
znak fonetyczny	przykłady	wymowa
i:	<i>see, read</i>	długie „i” (zbliżone do „ij”)
ɪ	<i>in, city, sit</i>	między polskim „i” a „y” (jak w słowie „być”)
e	<i>bed, head, men</i>	„e” (jak w słowie „jeszcze”)
æ	<i>cat, bad, man</i>	między polskim „a” i „e”, ale bardziej zbliżone do „a”
a:	<i>start, past, father</i>	długie „a”
ʌ	<i>club, much, love</i>	krótkie „a” (jak w słowie „bank”)
ɒ	<i>shop, soft, nod</i>	krótkie „o”, między „o” i „a”
ɔ:	<i>door, low, course</i>	długie „o” (jak w słowie „zoo”)
ɜ:	<i>first, bird, earn</i>	długie „e”
ə	<i>doctor, about, arrival</i>	bardzo krótkie, nieakcentowane „e”
u:	<i>two, too, you</i>	długie „u” (zbliżone do „uł”)
ʊ	<i>good, put, foot</i>	krótkie „u” (jak w słowie „rum”)
eɪ	<i>face, eight, day</i>	ej
aɪ	<i>why, try, ride</i>	aj
ɔɪ	<i>boy, choice, oil</i>	oj
aʊ	<i>now, mouth</i>	au
əʊ	<i>no, home, open</i>	ou (zbliżone także do „eu”)
ɪə	<i>here, fear</i>	ija (wymawiane jako jedna sylaba)
eə	<i>air, pear, hair</i>	ea (wymawiane jako jedna sylaba)
ʊə	<i>poor, cure, tour</i>	ue (wymawiane jako jedna sylaba)
ʃ	<i>shower, brush</i>	sz
tʃ	<i>check, watch</i>	cz
z	<i>television, usual</i>	ż
dʒ	<i>age, just, jump</i>	dż

znak fonetyczny	przykłady	wymowa
ŋ	<i>long, thing, pink</i>	ŋg/ŋk (jak w słowie „bank”, „gongi”)
ð	<i>then, this, rather</i>	wymawiamy „z” dotykając językiem miejsca między górnymi zębami a dziąsłami
θ	<i>think, path, three</i>	wymawiamy „s” dotykając językiem miejsca między górnymi zębami a dziąsłami
v	<i>valley</i>	w
w	<i>wind, water</i>	ɪ

RZECZOWNIK – RODZAJ

Rzeczowniki mogą być rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego.

RODZAJ RZECZOWNIKA		
rodzaj	rzeczowniki	przykłady
męski	osoby płci męskiej*	<i>man (mężczyzna), boy (chłopiec), bishop (biskup)</i>
żeński	osoby płci żeńskiej**	<i>woman (kobieta), girl (dziewczyna), sister (siostra)</i>
nijaki	rzeczy, rzeczowniki abstrakcyjne, zwierzęta***	<i>pen (pióro), friendship (przyjaźń), window (okno)</i>

* a także personifikacje słońca i śmierci
 ** a także personifikacje księżyca oraz pojazdów (zwł. statków)
 *** z wyjątkiem zwierząt domowych i większych zwierząt dzikich, których nazwa jednoznacznie określa płeć, np. *cock (kogut)* – he, *hen (kura)* – she.

Zazwyczaj nie istnieje osobna forma dla rodzaju męskiego i żeńskiego:

She is a doctor. (Ona jest lekarzem.)

He is a doctor. (On jest lekarzem.)

Do nielicznych wyjątków należą m.in. ***actor*** (aktor), ***hero*** (bohater), ***host*** (gospodarz), ***waiter*** (kelner) – formy żeńskie: ***actress***, ***heroine***, ***hostess***, ***waitress***.

RZECZOWNIK – FORMA DZIERŻAWCZA

DOPEŁNIACZ OPISOWY Z „OF”
Dopełniacz opisowy jest tworzony poprzez poprzedzenie rzeczownika w formie dzierżawczej przyimkiem „of” i jest stosowany dla wyrażenia własności oraz w przypadku wielkości tzw. nieożywionych „właścicieli”, np. <i>The boys ran about, obeying the directions of the man with a whistle.</i> <i>the roof of the house</i> – dach domu <i>the walls of the town</i> – mury miasta

IMIESŁÓW CZASOWNIKA – PARTIZIP I, PARTIZIP II

nazwa	Partizip I (Partizip Präsens) – imiesłów czasu teraźniejszego	Partizip II (Partizip Perfekt) – imiesłów czasu przeszłego
w tłumaczeniu polskim	imiesłów przymiotnikowy czynny (zakończony na -ący, -ąca, -ące) oraz współczesny (zakończony na -ąc)	imiesłów przymiotnikowy bierny
tworzenie form	bezokolicznik czasownika + <i>d</i> <i>geben</i> + <i>d</i> <i>gebend</i> <i>idąc</i> <i>kommen</i> + <i>d</i> <i>kommend</i> <i>przychodząc</i> <i>schreiben</i> + <i>d</i> <i>schreibend</i> <i>pisząc</i>	zob. Tworzenie formy Partizip II, str. 401
zastosowanie	jako orzecznik lub okolicznik – określa sposób, w jaki wykonywana jest opisana w zdaniu czynność, określa bliżej tę czynność. Jest tłumaczony na jęz. polski za pomocą imiesłowu współczesnego. <i>Die Kinder lernen spielend. Dzieci uczą się bawiąc.</i> <i>Er erzählte die Geschichte lachend. On opowiadał tę historię śmiejąc się.</i> <i>Lesend stand er an der Tür. Czytając stał przy drzwiach.</i>	do tworzenia form czasu Perfekt, np. <i>Der Vater ist gekommen.</i>
		do tworzenia form czasu Plusquamperfekt, np. <i>Er hatte Hände gewaschen.</i>
		do tworzenia form czasu Futur II, np. <i>Sie wird nach Hause gegangen sein.</i>
		do tworzenia form strony biernej, np. <i>Das Buch wird gelesen.</i>
	jako przydawka; stoi wówczas bezpośrednio przed rzeczownikiem i odmienia się wg reguł odmiany przymiotnika w roli przydawki <i>das spielende Kind (bawiące się dziecko)</i> <i>ein lesender Mann (czytający mężczyzna)</i> <i>die weinenden Eltern (placzący rodzice)</i> Jeżeli utworzony został od czasownika zwrotnego, zachowuje zaimek zwrotny, np. <i>ein sich ärgernder Mann (złoszczący się mężczyzna)</i>	jako przydawka; stoi bezpośrednio przed rzeczownikiem i odmienia się wg reguł odmiany przymiotnika w roli przydawki <i>das gekaufte Haus (kupiony dom)</i> <i>der geschriebene Brief (napisany list)</i> <i>ein repariertes Auto (naprawiony samochód)</i>

STRONA BIERNA – PASSIV

Strona bierna w języku niemieckim obejmuje dwie formy:

Vorgangspassiv – jest to strona bierna opisująca czynność wykonywaną na podmiocie biernym, np. *Das Haus wurde vom Vater gebaut.* Dom był stawiany przez ojca.

Połączenie tablic z języka polskiego, wiedzy o literaturze i języku, historii oraz języków obcych jest pomysłem innowacyjnym i niezwykle udanym. Każdy humanista powinien posiadać informacje z tego zakresu. Do tej pory nie było takiej książki na rynku wydawnictw edukacyjnych. Możliwość odnalezienia wiadomości z historii, literatury czy nauki o języku w jednej książce jest nieoceniona, doskonale wiemy, jak te dziedziny nauki ściśle się ze sobą łączą. (...)

Współczesny świat wymaga od nas również, by znać minimum dwa języki, by móc swobodnie poruszać się w społeczeństwie – stąd dołączono do **Tablic** wiadomości z języka angielskiego oraz niemieckiego.

Książka jest idealna do nauki w domu, podczas pisania wypracowań, rozwiązywania zadań maturalnych, samodzielnego pogłębiania wiedzy oraz przy powtórkach. Dobór treści, solidne przygotowanie merytoryczne oraz przyjemny układ tablic sprawiają, iż jest to pozycja godna polecenia dla uczniów na każdym poziomie szkoły.

z recenzji dra Kazimierza Cieplucha

W sprzedaży również

ul. Klasztorna 2B
31-979 Kraków
tel. 12 680 15 50

księgarnia internetowa:
www.greg.pl

